

AZ ÓNODI ORSZÁGGYŰLÉS KATONAI VONATKOZÁSAI

Gottreich László

Az 1706. június—júliusi nagyszombati békealkudozások bebizonyították, hogy a kurucok kibékülése a Habsburg-házzal nem lehetséges.

Az „*amore et timore*” (szeretettel és félelemmel) jelszóval trónralépő I. Józsefben vetett remények is meghiúsultak. Kiderült, hogy József se hajlandó méltányos feltételek közt megegyezni Rákóczival. A szabadságharc ekkor már több mint három éve folyt. Többször került már eddig is sor béketárgyalásokra, melyek azonban mindig eredménytelenül végződtek. Az 1706-ban megindult tárgyalásokhoz nagy reményeket fűztek. Május 10-én a mediatorok (közvetítők) fáradozásai révén július 12-ig fegyverszünetet kötöttek, melyet július 24-ig meghosszabbítottak. A bécsi udvar azonban csak húzta az időt, s igyekezett a szabadságharc két vezetőjét, Rákóczit és Bercsényit megnyerni. Ezúttal különösen abban bíztak, hogy Rákóczit sikerül meggyőzni arról; sokkal előnyösebb számára, ha megegyezést keres a bécsi udvarral és lemond a szabadságharc vezetéséről személyes előnyök kedvéért. Ezért az alkudozások vezetésével a sima modorú diplomatát, Wratislaw kancellárt bízták meg. Rákóczihoz elküldték feleségét is, hogy beszélje rá a megbékélésre, másrészt Wratislaw fényes ajánlatokkal kecsegtette. „Minthogy már régebben ismertem Wratislaw kancellárt, nagyon őszintén beszélt velem, felajánlott nekem egy független fejedelemséget a római birodalomban, szavazattal és üléssel a birodalmi diétákon és még sok egyebet, ami mind előnyösebb volt számomra, mint a választás alá eső erdélyi fejedelemség.”¹ Az udvar célja világos volt, éket akart verni Rákóczi és a nemzet közé, mert nem volt kétséges, hogyha a fejedelem elfogadja a fényesnek látszó ajánlatot, a nemzet szeretete elfordul tőle, ha viszont nem fogadja el, a császáriak az angol és holland mediatorok előtt arra hivatkozhatnak, hogy Rákóczi nem akar békülni, csökönyösen ragaszkodik az erdélyi fejedelemséghez. Ezúttal is az erdélyi fejedelemség ügyén bukott meg látszólag a kibékülés, a valóságban azonban arról volt szó, hogy az udvar nem akarta a harc befejezését, ezért szándé-

¹ II. Rákóczi Ferenc emlékiratai (továbbiakban emlékiratok). Fordította Vas István. 1948. évi kiadás. 140. o.

kosan élte az ellentéteket. Mivel a fejedelem a nemzet szabadsága legfőbb biztositékának a független Erdélyt tartotta, Bécs egyszerre hajlandó volt mindent megadni, kivéve Erdélyt. Ellenkezőleg, a fegyverszünet idejét arra igyekezett kihasználni, hogy a császári katonaság ottani pozícióit megerősítse. Erdélyben Rabutin császári tábornok haderői tartózkodtak. A bécsi haditanács tervbe vette, hogy a császári katonaság nagy részét Erdélyből kivonja, ott csak kisebb erőket hagy, és Rabutin erőinek nagyobb részével hátbatámadja a kurucokat. Ezért midőn június végén a fegyverszünet július 24-ig való meghosszabbításáról volt szó, Wratislaw ezzel egyidejűleg azt kérte Bercsényitől, hogy Rabutin hadtete Erdélyből kivonulva, Szeged és Nagyvárad, a két császári kézen levő, de erősen kizongatott vár közé vonulhasson.² Bercsényi ezt természetesen elutasította és közölte a mediatorokkal azt is, hogy nem bíznak az udvar őszinte békeszándékában. Az idő július 4-ig már kevés volt ahhoz, hogy a béketárgyalásokat sikerrel folytassák. Július első napjaiban a mediatorok még megkísérelték a közvetítést, hogy lehetővé tegyék a tárgyalások folytatását, de az végleg meghiúsult a bécsiek makacssága miatt, ahogy az erdélyi követek kérdéseit kezelték. Rákóczi a követeket először mint az erdélyi fejedelem megbízottait küldte ki a béketárgyalásokra.³ Mikor az udvar akadékoskodott, a kiküldöttek hajlandók voltak mint az erdélyi rendek követei megjelenni a béketárgyalásokon. A császáriak először beleegyeztek ebbe, de beleegyezésüket július 6-án visszavonták és csak az erdélyi elégtelnenek követei címet voltak hajlandók elfogadni megbízólevelük elfogadása nélkül.⁴

Július 12-én Bécsben a mediatoroknak is hasonló választ adtak, úgy hogy azoknak nem volt más hátra, mint hogy a bécsi határozatot Nagyszombatban Bercsényivel is tudassák. Rechteren, a holland mediator mégis július 14-én megkísérelte a fegyverszünet meghosszabbítását, de eredménytelenül.⁵ Rupturára, törésre került tehát a sor és ismét a fegyvereké volt a szó.

Ezzel meghiúsult Rákóczi reménye a bécsi udvarral kötött megfelelő békére, amiben pedig még tavasszal is bízott. „A höchstädti csata óta elvesztettem reményemet az idegen csapatok segítségével és ezért nagyon is hajlottam a békére, de az ország érdekének megfelelő békére. Ez arra bírta, hogy szabályos tárgyalásokat kezdjek. Elhatározásomat tudattam Desalleurs márkival. Arra kértem őt, írja meg a királynak, ha azt akarja, hogy a rendek folytassák a háborút, szükségképpen szerződést kell kötnie a nevezett rendekkel és velem, mint Erdély fejedelmével.”⁶ A fejedelemnek, bármennyire is nem bízott XIV. Lajos támo-

² Archivum Rákóczianum (AR.). II. osztály. Diplomátia III. 94. és 97. o.

³ A R. I. osztály I. k. 551. o.

⁴ A R. II. osztály III. k. 124—129. o.

⁵ A R. II. osztály III. k. 152—159. o.

⁶ Emlékiratok. 139. o.

gatásában, mégis a vele való szövetségben kellett megtalálni azt az egyensúlyt, mely ellensúlyozza a császáriak és a szövetségeseik katonai sikereit. Rákóczinak forma szerinti szövetsége a franciákkal nem volt, mert XIV. Lajos azzal az indokkal tért ki a szövetség megkötése alól, hogy csak uralkodóval köthet szerződést, tehát Rákóczival mindaddig nem, míg az Erdélyi fejedelemségbe beiktatva nincsen. A fejedelem annál is inkább igyekezett a XIV. Lajossal való kapcsolatot szorosabbra fűzni, mert tartott attól, hogy a franciák békülnek ki a császáriakkal, és ebben az esetben a kurucok harca reménytelenné vált volna. Miután XIV. Lajos kísérlete, hogy Béccsel kiegyezzen, meghiúsult, egy lépéssel tovább ment és magyarországi követe Desalleurs útján megüzente Rákóczinak, hogy elismeri Erdélyi fejedelmének és hajlandó vele diplomáciai viszonyba lépni, de a rendekkel, mint az ausztriai ház alattvalóival nem köthet szövetséget.⁷

Rákóczi az ügyek ilyen fordulatanál két célt tűzött maga elé, az egyik az erdélyi fejedelemségbe való beiktatása, a másik a Habsburgoktól való elszakadás kimondása. Az erdélyi fejedelemségbe való beiktatáshoz a hadakozás szerencsésebbre való fordulására volt szükség. Okulva a zsigódi vereség tapasztalatain, nem akarta addig megkísérelni Erdély elfoglalását, míg Rabutin csapatai ott tartózkodnak. Ezért Erdély elfoglalása helyett közelebbi célját akarta először elérni, s Esztergom már régebben tervezett ostromára sietett. Sikerral is járt és Esztergom városa és vára a kurucok hatalmába került. Azonban alig hagyta ott Rákóczi Esztergomot, az új császári fővezér, Stahremberg Guidó csapatai megtámadták azt és a parancsnoka, Bonafoux ezredes október 9-én feladta a várat. A szápen indult hadjárat gyümölcsei tehát elvesztek, sőt a helyzetet súlyosbította, hogy Rabutin hadai megindultak Erdélyből Felső-Magyarország felé. Összes ereje mintegy 12 000 főt tett ki. Augusztus közepén Nagyváradra érkezett, ahol a császári helyőrséget élelemmel látta el. Innen Szolnok felé vette útját, majd Miskolcon át Kassa ostromára indult. Ha Kassát a császáriaknak sikerül elfoglalni, a kurucokat a kettévágás veszélye fenyegette, mert Rabutin nyilván tovább támadott volna északi irányban. Ezért Rákóczi és Bercsényi, hogy a fontos vár elestét megakadályozzák, maguk siettek Kassa felmentésére. Először a Kassához közelebb levő Bercsényi érkezett Tornához és onnan tartotta szemmel a kassai eseményeket. Rabutin csapatai szeptember 29-én értek a vár alá és kezdték meg az ostromot. Október 11-én azonban kénytelenek voltak eredmény nélkül elvonulni Kassa alól, mert Radics brigadéros és Esze Tamás megvédték a várat és Bercsényi csapatai is állandóan nyugtalanították a császári haderőt. Rabutin kénytelen volt útját Budán át folytatni, hogy célját, a Dunántúlt elérje. Erdélyben kisszámú császári helyőrség maradt hátra, így lehetővé vált Rákóczi fejedelmi beiktatása. Ezt megelőzte 1707 januárjában a rozsnyói

⁷ Emlékiratok, 152. o.

tanácsülés, mely az ónodi országgyűlésnek volt az előkészítője az abrenuntiatio (lemondatás, trónfosztás) kérdéseit illetően.⁸ Az 1707. január 22-én Rozsnyón tartott tanácsülés határozta el, hogy a Habsburg-háztól való elszakadás kimondására országgyűlést hívnak össze, miután leszögezte, „hogy az ausztriai dominiumnak abrenuntiatiója felettébb is szükséges”. Arra nézve, hogy mikor és milyen formában menjen végbe az abrenuntiatio, először azt határozták el, hogy Rozsnyóra február 24-re hívják össze az országgyűlést, és csak az idő rövidege miatt tekintettek el ettől és tették át helyét Ónodra.

A rozsnyói tanácsülés után került sor Rákóczi erdélyi fejedelmi beiktatására Marosvásárhelyen április 5-én. Másnap kibocsátott páten-sével az ónodi gyűlés kezdetét az eredetileg tervezett május 1. helyett május 16-ra halasztotta el.

Azonban a meghosszabbítás ellenére elhúzódott az országgyűlés megnyitása, mely május 31-én történt meg. Rákóczi május 24-én érkezett Ónodra fényes külsőségek között, és már másnap meg akarta tartani az első ülést, a rendek azonban lassan gyülekeztek. Az országgyűlés május 31-től június 22-ig tartott. Legfontosabb tárgypontja az abrenuntiatio volt, de sok más fontos gazdasági és katonai jellegű kérdést is meg kellett tárgyalni.

Különösen sürgető volt egy általános katonai szabályzat kiadása, hiszen a népfelkelésből kinőtt kuruc sereg magán viselte az irregularitás jegyeit. Különösen a tiszántúli hadtestnél mutatkozott ez meg, ahol sok volt a régi Thököly-tiszt, akik az irregularis haremódhoz voltak szokva. Az irregularis, portyázó hadviselés nagyon alkalmas volt arra, hogy a császáriakat nyugtalanítsa, egyes kisebb csapataikat felmorzsolja és megakadályozza, hogy nagyobb csatákban aratott győzelmeik után az országot elfoglalják. A kurucok részéről viszont éppen a fegyvelmezetlenség okozta, hogy a nagyobb ütközeteket és csatákat elvesztették a császáriak ellen. Így 1704-ben Koroncónál és Nagyszombatnál szenvedtek vereséget, 1705-ben pedig Pudmericnél és Szibónál. Igen nagy akadály volt a kuruc tisztikar képzetlensége és tudatlansága is, ami szintén hozzájárult ahhoz, hogy Rákóczi legjobb haditerveit nem tudta megvalósítani. Így mikor 1705 augusztusában Herbeville császári tábornok csapatait a vág—dudvági kelepcebe akarta csalni, ez a jó terve azért hiúsult meg, mert Eszterházy Antal tábornok és Bercsényi nem értették meg feladatukat, késlekedtek, Géczy Gábor ezredes szintén későn érkezett. „Mindenkori más áruházzal gyanúsította volna őket, pedig csak ríkító tudatlanságról, elvesztett fejekről és határozatlanságtól ingadozó elmékről volt szó” — írja a fejedelem emlékirataiban.⁹ A portyázó hadviselés hibái nem egyszer mutatkoztak meg az ország különböző területein folytatott hadműveleteknél. A Dumántúlt 1704-ben kétszer is sikeresen elfoglalták a kurucok, de mind a kétszer elvesztették. 1705 február—

⁸ *Thaly Kálmán*: Az ónodi országgyűlés történetéhez. Századok. 1896. 15. o.

⁹ Emlékiratok. 111. o.

márciusában Károlyi hadműveletei sem végződtek jobban és Károlyi Kilititől Kalocsáig futott. Csak Bottyán vezetésével sikerült a kurucoknak 1705 novemberében huzamosabban megvetni a lábukat a Dunántúlon. Erdélyben is váltakozó szerencsével folytak a harcok, de a zsigódi csata Erdély elvesztését eredményezte és csak Rabutin elvonulása után tudták a kurucok visszaszerezni. Nemcsak az irreguláris mezei hadakkal volt sok baj, hanem még a reguláris ezredekkel is. Hiszen a mezőgazdasági munkák idején, valamint az ütközetek után úgyszólván csökkent a kuruc ezredek létszáma, de növelte még a zavart, hogy egy-egy híresebb tiszt parancsnoksága alatt kívánván szolgálni a katonák, vagy más okból kifolyólag ezredüket otthagyták és más ezredekbe állottak be. Így például Soós János reguláris ezrednek létszáma lecsökkent, mert katonái más ezredekbe állottak be. A fejedelem, hogy a beállott zavart ne növelje, úgy intézkedett, hogy Soós János újonnan toborzotakkal egészítse ki ezredét.¹⁰ Az ezredek létszámában igen nagy volt az ingadozás. A tiszántúli hadtestben 1706-ban Kajdi István gyalogezrede 1627 főből, Bónéé 1246-ból, míg Kenyhecz Jánosé, melyet Soós János említett ezredéből, valamint a Luby Györgyéből állítottak össze, 701 emberből állt. Nyuzó lovasezrede pedig mindössze 475 főből.¹¹ Ezért kezdette meg 1707-ben Bercsényi a reductiót (csökkentést, arányosítást), amelynek értelmében minden ezrednek 10 compániából és 1000 emberből kellett állnia. A túl nagy létszámú ezredek leadták fölöslegüket a kis létszámú ezredeknek. A tisztek kinevezése terén is volt bizonytalanság, mert akadtak olyanok, akik ha valamely kisebb csapatot összetoboroztak, már ezredesnek tekintették magukat és pátenst kértek a fejedelemtől, pedig Bercsényi szerint „könnyű az tisztet találni, de nehéz az tisztségre embert találni”. Komoly gondot okozott a hadak fizetése is. Kezdetben a csapatok csak a zsákmányolásból tartották fenn magukat. Ez nem volt megfelelő módszer, ezért később az ezredek kaptak fizetést, azonban azért a zsákmányolás is megmaradt, annál is inkább, mert a rézpénz fokozódó elértéktelenedésével ez a fizetés egyre kevesebbet jelentett. Ilyen körülmények között viszont nem lehetett szó megfelelő fegyelemről és regularitásról, sőt növekedett a jobbágykatonák és a nemesi tisztek közti ellentét. Ez az 1706. év folyamán a tiszántúli hadtestnél már erősen mutatkozott. Ölyüs és Kajdi ezredei felzendültek és csak nehezen lehetett a lázadást lecsillapítani. Orosz Pál tábornok is úgy látta, hogy a katonáknak minden okuk megvan a panasza. „Jól beszél az katona, jól beszél. Werbőczy nem beszél jobban az törvényben” — írta Károlyinak. A fejedelem szintén belátta ugyan az elégedetlenség jogos voltát, de elítélte azoknak a „véres szájú, pénz kívánó, németet kerülő” szegénylegények panaszát, akik a szabad szakállt, azaz a szabad zsákmányolást újonnan megkezdették.¹²

¹⁰ Prot. Rák. O. SZ. K. Fol. Hung. 978. o.

¹¹ Károlyi oklevéltár (K. O.). V. k. 432. 423—5, és 426, o.

¹² A. R. I. 639.

A katonaságnál fennálló nehézségeket a fejedelem így foglalta össze: „Amikor látták milyen nagy kiterjedést foglal el a hadsereg menetközben vagy a táborban csak az ütközetre áhítoztak annyira bíztak felsőbb-ségükben. A katonák megvetették vezérüket és szét osztottak, ha nem vezette rá őket az ellenségre, vagy ha cselből hátrálni akartak. A legjobban felszerelt katonának sem volt a kardján kívül egyebe, csak kerekcsapó, és ezek száma is mindig alacsonyabb volt az ellenségénél... Az ellenségnek nagy hadsereget kellett a szeme elé vezetni, hogy megfélemlítsék, de amikor látták a rossz vezetést, az ő bátorságuk nőtt, a nemzeté csökkent.”¹³

Az ónodi országgyűlésre tehát katonai téren is nagy feladatok hárultak, de a fősúlyt a politikai kérdések képezték. Az egyik fontos kérdés volt a turóci követek szerepe, a másik a Habsburg-ház trónfosztása. Június 6-án került szóba a két turóci követ, Rakovszky és Okolicsányi ügye. Turóc megye ugyanis január 31-én körlevéllel fordult a szomszédos vármegyékhez, hogy közösen lépjenek fel a rájuk nehezedő terhek ellen, melyek ellenkeznek az ország törvényeivel. A körlevél azt állította, hogy a helyzet még rosszabb, mint a császári uralom alatt, mert akkor folyamodni lehetett az uralkodóhoz, most még arra sincsen mód. Azt is állította a turóci felhívás, hogy az ország szükségletére szolgáló vasat és fát magáncélokra használják fel. A súlyos vádak tartalmazó körlevél ellen, mely a Habsburgoknak igyekezett pártot szerezni, Rákóczi keserű szavakban fakadt ki. Ezek után került sor az ónodi véres jelenetre, melynek során Rakovszkyt levágták és néhány nap múlva Okolicsányit is kivégezték.¹⁴ Ezek után Turóc megye ellen is több intézkedést hozott az országgyűlés. Ez az epizód sok vitára adott alkalmat, több ízben is tárgyalták. A lényegét illetően azonban világosan láthatjuk, hogy Rakovszkyék levágatása és a függetlenség kimondása közt nincs közvetlen összefüggés. Az is bizonyos azonban, hogy a történetek után a detronizáció esetleges ellenzői nem léphettek fel nyíltan. A szenátus, amely a rozsnói tanácsülésen beleggyezett a trónfosztásba, ezek után méginkább sürgette annak kimondását. Június 13-án történt meg a Habsburg ház trónfosztása, ekkor mondták ki a híres „*eb* ura fakót”.¹⁵

A gazdasági kérdések, amelyeket az országgyűlés tárgyalt, szorosán összefüggöttek a katonaiakkal. Június 1-én Labsánszky János szenátor felolvasta a fejedelem előterjesztését.¹⁶ Ebből az előterjesztésből nemcsak az tűnt ki, hogy a rézpénz elértéktelenedése mennyire megnehezítette a sereg ellátását és a háború folytatását, hanem az is,

¹³ Emlékiratok. 83–84. o.

¹⁴ Rákóczi Tár. I. k. Beniczky Gáspár naplója 10. o. Bártfai követek naplója MHHS. XXVII. 142–146. o. *Thaly*: Az ónodi országgyűlés történetéhez. Századok. 1896. 96–110. o.

¹⁵ Bártfai napló. 159–160. o. Pozsonyi névtelen napló. Történelmi Tár. 1895. 529–530. o. (Fakó alatt nem lovat, hanem egy kutyafajtát értek.)

¹⁶ *Szalay*.: Magyarország története. VI. k. 411–417. o.

hogy a nemesek idegenkedtek a személyes felkeléstől, ugyanakkor azonban a megváltással sem igen siettek. 1706-ban a seregre 5.693.046 forintot költöttek, s 1707. első felében is elérték a költségek a 2.691.640 forintot, ugyanakkor a befolyó jövedelem nem volt több 495.475 forintnál. A rendek azonban nem nagyon hajlottak áldozatvállalásra. Többségük a bányák, harmincadok, vámok jövedelméből kívánta a sereg szükségleteit fedezni, ha pedig az elég nem volna, „a bene merita personáknak conferált (érdemes személyeknek juttatott) jószágokat is visszavenné eő Fölsége”.¹⁷ A nemesség tehát a könnyebb utat választotta, noha a sereg ellátása évek óta súlyos probléma volt és ideje lett volna már a szabadságharc negyedik esztendejében megnyugtató megoldást találni. A jelen levő hadi tisztek nem is akartak beleegyezni a rendek által javasolt megoldásba. A követek kisebb része hajlandó lett volna nagyobb áldozatot is vállalni és „olly sentimentummal voltak, hogy tizedrészt mindennek akárki is adja elő”. A fejedelem is azon a nézeten volt, hogy a nemesség is és a jobbágyság is adózzék, mert a fiscális jövedelmek nem elegendők és néhány száz-ezer forintnál többre évi átlagban nem mennek. Ezen az ülésen Bars, Nyitra és Túróc követei még hozzá akartak járulni a rézpénz további romlásához, amennyiben javasolták, hogy rézpénzzel ne lehessen jószágot váltani, vagy adósságot fizetni. Noha ezt az indítványt leszavazták, nem sikerült megoldani a sereg fizetésének kérdését, mert a rendek összesen kétfélmillió forintot szavaztak meg, amelyet dikák szerint vetnek ki, és még ennél is függőben hagyták a megyei nemesség hozzájárulását.¹⁸ Ezért a június 10-i ülésen ideiglenesen három hónapra 450.000 forintot vetettek a vármegyékre és még 50.000 forintot a szabad királyi városokra, azaz összesen 500.000 forintot.

A katonai kérdések tárgyalására a későbbi üléseken került sor. A június 1-i ülésen nyújtotta be a dunántúli katonaság a dunántúli megyékkel egyetértésben 11 pontból álló kívánságát. Felpanaszolják, hogy a fizetés késedelmessége miatt a katonaság elszéled. A fizetést rézpénzben adják, s ezért a katonaság semmit nem tud venni. Sürgetik megfelelő számú mundérnak és csizmának, valamint a hadi cassának a Dunán át való szállítását. Kérik továbbá, hogy lóport és fegyvert nagyobb mennyiségben küldjenek, valamint hogy a cartellai commissarius (fogolykicserélő biztos) a dunántúli katonák kiszabadításával is foglalkozzék. Végül a karvai passus (átkelőhely) helyett jobb passus építését javasolták. Az országgyűlés egyhangúlag elfogadta ezeket a kéréseket, de törvényei között mégse szerepelnek a dunántúliak kérései.¹⁹

A június 14-i gyűlés a rendi sérelmekkel, a gravamenekkel foglalkozott. Ezeknek a sérelmeknek nagy részét a katonaság által elkö-

¹⁷ Beniczky napló. 10. o.

¹⁸ Uo. 14. o. és Bártfai napló 154. o.

¹⁹ Bártfai napló. 157. o. A. R. I. osztály. X. k. 33–35. o.

vetett excessusok (kihágások) képezték. A nemesség véleménye szerint a visszaélések és kihágások olyan méreteket öltöttek, hogy az országot a tönkrement veszélye fenyegeti. Felvetették azt, hogy a főnemesek és köznemesek járuljanak hozzá a közteherhez. Érdekes ez a felvetés már csak azért is, mert néhány nappal előbb éppen ezt vetették el. Úgy látszik azonban, a nemesség maga is érezte, hogy a katonaság a kihágásokra részben kényszerítve is van a rézpénz elértéktelenedése miatt. Ezért a nemesség intézkedést kívánt a sereg megfelelő ruházatáról és élelmezéséről. A beszállásoknál is sok visszaélést láttak a rendek. Sérelmezték, hogy a főrendek és a köznemesek házaiba a katonák bemennek, s onnan élelmet és takarmányt visznek el. Felhántorgatták azt is, hogy a katonaság nem veszi figyelembe a megyei-tisztviselőket. Ezekből látható, hogy a gravamenek többsége a katonaság kérdéséről illette. A nemesség egyre kevésbé szívesen látta, hogy a szabadságharcért neki is áldozatot kell hozni, hiszen ezek az excessusok nemcsak a nemességet érintették, s a kihágások túlnyomó többségükben éppen azért következtek be, mert a hadsereg ellátásának kérdése nem volt kielégítő mértékben megoldva. A sérelmekre adott válaszok igen rövidek voltak, több pontnál egyszerűen arra utaltak, hogy erről a regulamentum fog intézkedni.²⁰

Magát az általános katonai szabályzatot, mely a Regulamentum Universale nevet kapta, csak a záróülés előtti napon, június 21-én olvasták fel. A Regulamentum Universale szerkesztésének történetét nem ismerjük. A vele együtt kiadott haditörvénykönyvet Ráday már a szécsényi országgyűlésre előkészítette, de kiadása két évig késett. A Regulamentum Universale szerkesztésébe valószínűleg 1706. nyarán már belefogtak, ennek ellenére még a rozsnyói tanácsülésen sem foglalkoztak vele, aminthogy ezen az ülésen nem is tárgyaltak katonai kérdéseket. Előkészítésében nagy része volt Bercsényinek, aki február 15-én azt írta: „Az Regulamentummal több baj van, semmint véltem, csak legalább is négy napot elfoglal.”²¹ Néhány nap múlva, február 20-án így panaszkodik Rákóczinak: „Mennyi baj vala ezekkel a tudatlan haditisztekkel, annyira is hogy mindennapi munkánk is, csak ma délután lehete elbocsátanom ökök... s ugyan ezen munka vette el üdömet az Regulamentumnak elkészítésétül, kit igen szükségesnek látok lenni addig, míg Nagyságodnak indulása leszen.”²²

A fejedelem már 1705-ben foglalkozott az általános katonai szabályzat és törvénykönyv kiadásának gondolatával. 1706 februárjában haditanácsot hívott össze, mely a főbb szabályokat 47 pontban foglalta össze. Ezt Nagyszombatban nyomtatásban is kiadták „Hadi regulák vagy articulusok” cím alatt.²³ Ez szolgált alapul az ónodi ország-

²⁰ Bártfai napló. 160. o. Beniczky napló. 14–15. o.

²¹ A. R. I. osztály. V. k. 360. o.

²² A. R. I. osztály. V. k. 364. o.

²³ *Markó Árpád*: II. Rákóczi Ferenc a hadvezér. 58. o.

gyűlésen elfogadott Regulamentumhoz. Az a tény, hogy az általános katonai szabályzat kiadásának és törvényerőre emelésének ügye évekig elhúzódott, sokat ártott a kuruc hadseregnek. Igaz ugyan, Rákóczi már a szabadságharc kitörésének első hónapjaitól adott ki szabályzatokat és edictumokat, de ezek nem járulhattak teljes mértékben hozzá, hogy a kuruc hadsereg szervezése és fegyelme, valamint ellátása elérje a kívánt magas fokot, és minden vonatkozásban egyenlő erőt képviseljen a császáriakkal, vagy felülmúlja azokat. Így az általános szabályzat és törvénykönyv ügye csak négy év után jutott dűlőre, és még további hónapok kellettek, míg a Regulamentum a csapatokhoz eljutott. Ha a Regulamentum hamarabb elkészül, a hadsereg fent említett hiányosságai közül jónéhányon lehetett volna segíteni, elsősorban a regularizálódás haladt volna előre az elértnél jóval nagyobb mértékben.

A Regulamentum végső szövegezését Besztercebányán végezte egy bizottság Bercsényi elnökletével és Kajali Pál főhadbíró jelenlétében. Bercsényi ez idő tájt az ónodi országgyűlés előkészítésével foglalkozott, a túróciak dolgában is eljárta: „Megvallom pirongattam módoste (mérsékelten), Christophot, ha nem emlékezett-é maga conföderált hitire... de az csak pirult et dixit nihil.” Bercsényi komoly veszélyt látott a túróciak mozgalmában, „hadd keressük ki az ónodi gyülekezet előtt az ilyen nagyramehető seditiót (lázadást), vagy igazítsa el az ország, vagy legyen tudva sorsunk”.²⁴ Ez magyarázza meg, hogy a túróciak dolgával és az egyéb ügyekkel elfoglalt Bercsényi ez idő tájt írt leveleiben már nem emlékezik meg a Regulamentumról.

A Regulamentum a hosszú, teljes cím után a bevezetőt tartalmazza. A bevezetőben a fejedelem hangsúlyozza, hogy már kezdetől fogva gondolt arra, hogyan lehetne a „magyar népnek vitézlő indultját a jó hadakozó rendtartásra vezetnünk és minden gátló akadályokat, amelyek miatt a hadi regula és disciplina nem indukáltatott (fegyelem nem vezetett be) és a jó rendbe nem hozhatott eddig, elhárítanunk: mindazonáltal hirtelen ezeket egész végbe vinni nem lehetett”. Rákóczi emlékeztet arra, hogy „kitsiny maroknyi tudatlan pórussággal inkább mint haddal” indult meg és ezek nem szokták meg az engedelmisséget. Midőn a szabadságharc kezdetén a sereg „árvíz módjára támadott”, nem lehetett hirtelen eszközökkel engedelmisségre szorítani. A különféle kihágások és zabolátlanságok meggátlására kapott a sereg fizetést, „mert az emberi gyarlóságnak a haszon lévén egyik közönségesebb célja”. A fizetés adása egyben kötelezettséget jelentett a hadi rend megtartására. Ezért és ebből a jószándékból került sor a rézpénz veretésére. Ezáltal sikerült is elérni, „hogy a kívánt regula és disciplina szemünk láttára naponként terjed”. Ez a szabad hadak kihágásainak megszüntetését vagy legalábbis csökkentését jelentette, hiszen ezek

²⁴ A R. I. osztály. V. k. 391. o.

a csapatok éppen a fizetlenséget hozták fel ürügyül arra, hogy „szabad szakállon” kövessék el a lopást, fosztogatást, marhahajtást és egyebeket. Most sikerült eltérni, hogy a hadirendtartást kibocsáthatták, „hogy tudhassa mind a vitézlő rend, mind a commissariatusság, a nemes vármegyék, szabad királyi városok és azoknak minden lakosai, mihez kellene kinek-kinek magát alkalmaztatni”. Erre pedig azért is szükség van, hogy mindenki a rendet betartva a haza ügyét is előmozdíthassa.

Maga a Regulamentum Universale hét részből áll. Az elején a fizetési táblázatokat találjuk. Utána az első rész a „regimentek és compániák statussairól (állapotáról), a tisztségek collatiójáról (adományozásáról), azoktól való amotlonnak (elmozdításnak) rendiről, mezei és districtualis (kerületi) generálisokról, a praetoriana avagy testőrözö hadakról, artolleriáról (tüzérségről), praesidiumokról (várórségekről) s egyéb ezekhez tartozó rendelkezésekről” szól. Az első pont leszögezi, hogy egy lovas regimentben tíz compania legyen és egy-egy compániában nyolcvan közkatoná, mindamellett meg van engedve, hogy „szabad legyen minden tisztnak serénysége által compániáját száz közszemélyre szaporítani”. A gyalog compániák száma nyolc lehet egy ezreden belül, egy compania létszáma pedig 150 fő. Ezekkel az intézkedésekkel akarták az egyes ezredekben belüli nagy létszámú ingadozásokat kiküszöbölni. El lett rendelve az is, hogy minden gyalog regimentben egy-egy gránádiros (gránátos) compánia legyen s tisztekkel együtt száz főből álljon.

A második pont arról szól, hogy ha egyes tiszteknek a hajdúk elszéledése miatt hiányos lesz a compániája, sőt felére csökken, az esetben fizetését is csak felére csökkentve lehet adni. Két mustrán keresztül, ha a compania létszáma csak fele vagy annál kevesebb mint kellene lenni, akkor a fizetése felét megkapja, ha azonban két mustrán keresztül a compániáját nem szaporította, és csak fele vagy annál kevesebb találtatik, az ilyen tisztet elcsapják hivatalából és a compániáját olyan tisztnak adják, aki a compánia felállítását és létszámának teljessé tételét vállalja. Ha azonban a tiszt igazolni tudja, hogy a szenvedett hiányokat az ellenség okozta, az esetben a tiszt megtartja hivatalát. Ez a pont a kuruc hadsereg egyik súlyos fogyatékoságát igyekszik kiküszöbölni, azt, hogy egyes ezredek létszáma a katonák elszéledése miatt felére vagy negyedére csökkent. Az ilyen ezredek természetesen nem lehetett teljes harcértékűeknek nevezni, sőt csak a zűrzavart növelték. Elég gyakran találunk példákat az ezredek szétszédésére és noha a legtöbb esetben az eltávozott katonák vagy visszatértek ezredükhöz, vagy más ezredbe álltak be, előfordult gyakran az is, hogy otthon maradtak. Különösen a kevésbé erélyes ezerskapitányok ezredeinél volt állandó hullámozás. Azonban még a régi, tapasztalt ezredek csapatai is megfogyatkoztak a katonák szétszédése miatt. A fejedelemnek számtalanszor kellett paran-

csoport adni, hogy a szétszéledt katonaságot gyűjtsék egybe. Így Szócs János ezredest bízták meg a Kecskemét környéki szétszéledt katonaság összegyűjtésével.²⁵ 1705-ben Károlynak Gencsy és Nyiri ezredeket kellett elfogatni, mert ezredük nagyrészt szétszéledt. Komlósi és Fonácsi ezredei annyira lecsökkentek, hogy maradékukat Draguly-nak adatta a fejedelem.²⁶

A harmadik pont arra vonatkozik, hogy egy tiszt se viselhet két hivatalt. A negyedik pont szerint compániás kapitányon aluli tisztek számának arányosnak kell lenni a közkatonák számához.

Ötödik: Minden regiment ahhoz a vármegyéhez tartozzék, amelyikből kiállították és az ott levő praesidium és garnizon is tartozzék. Ez a pont is fontos kérdést igyekezett rendezni. Eddig ugyanis az ezredek katonái különféle vármegyékből kerültek össze. Általában az ezredek nagy részénél a létszám többsége egy vármegyéből származott ugyan, de mivel voltak más vármegyékből is, ez csak nehézséget okozott a létszám megállapításnál, növelte a vármegyei tisztviselőkkel való viszályokat, az egyes ezredek között meglévő vetélkedést pedig fokozta. Az 1706. évi diószegi szemlén például Orosz Pál ezredének katonái Abaúj, Torna, Zemplén, Ung, Borsod megyékből kerültek ki, viszont sokkal egységesebb volt Buday István ezrede, mely mind hajdúságiakból állott.²⁷ Ezt az egységesítést igyekezett az ötödik pont biztosítani.

Hatodszor: Fahordásra minden lovas compániának három, gyalognak hat szekér van engedélyezve.

Hetedszer: A fejedelem nevezi ki a generálisokat, brigadérosokat és ezredeseket, „a vicecolonellusokat azonban surrogálni (választásra ajánlani) és rendelni az ország fő generálisát illetvén”, ezért, ha valamely alezredes helye megüresedik, a regiment ezredese vagy parancsnoka két-három expertus (tapasztalt) hadi személyeket candidálván (jelölvén)”, ezeknek neveit jellemzésükkel együtt terjesszék fel és a főgenerális „aucthoritássában (hatáskörében) léssen ezeknek collatiója (kinevezése)”. A compániabeli tisztek kinevezése pedig az ezredes, vagy regiment-parancsnok hatáskörébe tartozik. Ez a pont nem jelentett lényeges változtatást az eddigi gyakorlatban, mert eddig is a fejedelem hatáskörébe tartozott a főbb tisztek kinevezése, csak kezdetben, 1704-ben volt az a szokás, hogy Bercsényi is kinevezett ezredeket.

Nyolcadszor: Hadi törvényszéki revízió nélkül senkit nem lehet elmozdítani helyéről.

Kilencedszer: Az országot kerületekre osztják. A kerületekbe nem számít bele az ország generálisa és a táborkar. A kassai generálisság

²⁵ 1704. aug. 15. anyásdi táborban. *Hornyik*: Kecskemét története. IV. 309. o.

²⁶ A R. I. osztály. I. k. 518. o.

²⁷ K. O. V. k. 411–12. és 413–14. o.

alá tizenhárom megye tartozik, és pedig: Abaúj, Zemplén, Sáros, Szepes, Torna, Gömör, Szabolcs, Ugocsa, Borsod, Ung, Bereg, Szatmár, Heves és Külső-Szolnok vármegye. Az újvári generálisság alá tizenegy vármegye tartozik, még pedig: Pozsony, Nyitra, Trencsén, Liptó, Árva, Túróc, Bars, Hont, Zólyom, Nógrád, Pest-Pilis-Solt vármegyéek. A dunántúli generálissághoz tartoznak: Vas, Veszprém, Győr, Komárom, Fejér és Zala megyék. A vármegyében levő ezredek az egyes generálisságoknak vannak alárendelve, úgy, hogy ezek az ezredek minden dologban és panaszban először a districtualis (kerületi) generálissághoz tartoznak fordulni. Amennyiben ott nem találunk meghallgatásra, forduljanak az ország generálisához (Bercsényihez) és a generálistábhöz (vezérkarhoz). A regimentekben levő appellációk (fellebbezések) eseteiben ezek „mennek a districtualis generális székire s onnan a general stabon levő főhadbíró eleiben; a holott végsőképpen eligazítottak”.

Tizedszer: „Ezen districtualis generalisoknak könnyebbségére és a hadi rendek jobb megtartására nézve helyheztesik minden districtualis generalisnak vicéje” vagyis helyettese. A helyettes feladata, hogy a kerületben székelve, az oda bejutó panaszokat eligazíthassa, valamint a vármegyék és a hadak között felmerülő dolgokat rendezze. A vármegyékben levő vezénylett tisztek is a districtualis generálissától függenek. A kerületi kapitányságok 1705-től alakultak ki (Károlyi tiszántúli kerületi generálissá 1705. január 3-án nevezte ki a fejedelem), de alapjai már régebben is megvoltak. Fontos volt a helyettes kerületi generálisi tisztség. Berthóti Ferenc tábornok ilyen cím alatt vezette a kassai kerület ügyeit.

Tizenegyedszer: A generális hadtestéhez rendelt stab két mezei generálisból, négy brigadérosból, egy hadbíróból, tábori strázsacirkáló mesterből, egy kerületi fizetómesterből, ennek helyetteséből, két kerületi mustramesterből, egy tábori postamesterből áll. A districtualis generális mellé tartozik két adjutáns is. Ruházati commissarius az egész országban kettő lesz, az egyik a Dunán innenre és a Dunántúlra, a másik a Tiszán innenre és a Tiszántúlra. A ruházati commissariusok 1704-től fejtettek ki tevékenységet. Az egyikük Beniczky Márton volt, a tiszántúli ruházati biztos²⁸ pedig Lónyai Ferenc, akinek elszámolása is fennmaradt.²⁸

Tizenkettedszer: Ez a Regulamentum a testőrző hadra is érvényes.

A tizenharmadik pont a testőrző hadak újoncozásáról szól.

Tizenegyedszer: A testőrök beszállásolása a Regulamentum szerint történik.

Tizenötödször: A tüzérség közvetlen irányítást kap. Szállás és egyéb ügyekben a szabályzat a mérvadó.

²⁸ A. R. VI. k. 492—7. o.

A Regulamentum második része a fizetés és az ellátás egyes kérdéseiről intézkedik. A második pont szerint a ruhákat a ruházó biztosok fogják kiosztani. Jár két dolmány, nadrág és két esztendőre egy köpenyeg. A negyedik pont az ételmezésről szól. Nyáron minden személynek három font hús jár egy héten a mindennapi jól sült prófont és a só mellé.

A harmadik rész a mustrákról, a rekrutákról, a fegyvernek nem különben a ruházat adminisztrációjának módjáról és más hasonlókról szól.

1. A regimentek mustrája évente kétszer, májusban és novemberben legyen. Revisiót kéthónaponként kell tartani, azonkívül minden ezred a maga tabelláját havonta terjessze fel a commandírozó districtualis generálisához.

2. Mivel visszaélések történtek, a regimentek az effectivus statusról (tényleges létszámról) való listát, azaz profont tabellát a regiment commendánsának aláírásával a commissariatusságnak minden héten adják ki, mely prófont tabella szerint vegyék ki az ételmezést és adjanak nyugtát a commissariatusságnak (hadbiztosságnak).

3. A mustráló commissariusok az apró tisztek igényeit ne vegyék figyelembe. Se a tiszte, se a közrendnek szolgálja nem vehető fel a katonaság soraiba. A raboknak a rabságuk alatt is jár fizetés.

4. Hogy a rekruták és remundák újonnan szerzett lovak dolgában ne legyen zavar és a tisztek ne élhessenek vissza rekrutázással, a mustrákon a vármegye két deputatusa (kiküldöttje) is legyen jelen. Ezért a commendérozó generálisok (vezénylő tábornokok) a mustrák idejéről értesítsék a vármegyét. A vármegyék deputatusai (megbízottai) pedig pontos listát adjanak be a kiállított zsoldosokról, portalisokról, fegyverekről, lovakról, marhákról. A mustra-mesteren kívül a vármegyei megbízottak is írják alá a lajstromot, hogy a főmustramester az egész katonaságról általános tabellát csinálhasson.

5. Ha a vármegyében nem táboroz regiment, akkor a vármegye deputatusai a másik vármegyébe mennek ki általános elszámolásra, miután a mustra már megvolt azon vármegye kiküldöttje előtt, ahol táboroznak.

6. A fogyatkozásokat országosan osztják el a megyék között, ezeket a megyék télen pótolják s annak eredményéről a nyári mustrán tartoznak beszámolni.

7. A rekruták és a remundák kézhezvételét a hadi tisztek a vármegye tisztjei által ellennyugtáztassák.

8. A lovas vagy zsoldos hadakban esett fogyatkozást a vármegyék évente egyszer tartoznak pótolni. Mivel a gyalogos szolgálatból jobban idegenkednek, mint a lovastól, ha elegendő gyalogosra nem tudnak szert tenni, azt évente egyszer a vármegye pótolja.

9. A rekrutákat megvizsgálás előtt a provinciális (tartományi) biztosnak kell bemutatni, aki megvizsgálja a körülményeket és be-

osztja őket. A megvizsgálás idejét is a provinciális biztos állapítja meg. A recruták a megvizsgálás idejétől kapják a fizetést.

10. Az ellenség által elesett katonák lovát és fegyverét a tisztek nem tarthatják meg, hanem a mustrán tartoznak felmutatni és ha az országé volt, a fegyverteleneknek adják, ha pedig az elesettné sajátja volt, az özvegyének vagy családjának kell kiszolgáltatni.

11. Mivel a ruházó commissariusoknak hiányuk van mesterekben és anyagokban, azért a szükséges mennyiséget a vármegyék készítség el az ott levő mesterek által. A költségeket a megyéknek betudják.

12. A mustrákat rendszeresen végezzék el, a visszaéléseket szüntessék meg. A mustramesterek tartoznak mindent kivizsgálni. Ha szükséges, a hadi tisztet állásától felfüggeszthetik a főgenerális végleges döntéséig.

A Regulamentumnak ez a részletes utasítása mutatja, hogy milyen fontos szerepet játszott a kuruc hadsereg életében a mustra. Az egyes tábornokoknak, ezredeseknek tudniok kellett, hány emberük van, a katonák hogyan vannak felfegyverezve, ki vannak-e képezve. A fejedelem és a főgenerális csak úgy tudott haditerveket elgondolni, ha ezekkel az adatokkal az egész seregre nézve tisztában volt. Ezért már nagyon korán találkozunk a mustra fogalmával. 1704-től már maradtak fenn mustratáblák, sőt összesített mustratáblák, mustrakönyvek is. A mustratáblák egy-egy ezred adatait adják, míg a mustrakönyvek már egy hadtestre vonatkozó megjegyzéseket és kimutatásokat tartalmaznak, ugyancsak ezredek szerint. 1704-ből megmaradt az erdélyi csapatok mustrakönyve, a tiszántúli hadtestnek pedig több mustrakönyve is maradt fenn, ezeket Erős Gábor, a tiszántúli főmustramester készítette Károlyi tiszántúli kerületi tábornoknak, mint a tiszántúli hadtest parancsnokának.

A negyedik rész a hadak tél idején történő kezeléséről és a beszállásokról szól. Ennek első pontja szerint a „regimentnek nem szabad a quartélyban, hanem a provinciális commissarius (tartományi biztos) vagy suffraganeusa (helyettese) jelenlétében a nemes vármegyék tisztei által legyen meg a regiment quartélyának subrepartitioja (elosztása)”. A második pont szerint a quartélyban semmiféle zaklatást ne kövessenek el, pénzt ne szedjenek. A harmadik pont szerint a legénységnek egy hétre öt font hús jár, melyet a gazda tartozik megfőzni, az egy hónapra rendelt gabonából pedig kenyeret sütni. Intézkednek még továbbá biztosok kinevezéséről, akiknek feladata, hogy a hadak és a vármegyék közti ellentéteket eligazítsa (6. pont), valamint a beszállásokkal kapcsolatos kérdésekről (8–14. pont). A 15–20. pontok a lakosokat a katonaság esetleges zaklatásai ellen védik.

Az ötödik rész a pénz collectiójának (összegyűjtésének) s cassájának rendiről szól 8 pontban foglalva. A hatodik rész a hadi generális

commissariatusságról (főhadbiztosságról) intézkedik a következők szerint:

1—2. A commissariusok felosztása: generalis commissarius (főhadbiztos), commissariatus directora (a hadbiztosság igazgatója, provinciai főcommissariusok (tartományi főbiztosok), hadi commissariusok, a hadi commissariatusság secretarius (titkára), profontmesterek, profontdeákok, expeditor (kiadó), cancellista (írnok) és a commissariatusság cassája (pénztára). A kassai generalatus alá tartozik 13 vármegye. A főprovincialis commissarius alá tartozik 4 alprovincialis commissarius, ezekből 2 Abaúj, Sáros, Zemplén, Szepes, Gömör, Borsod, Torna, Heves és Külső-Szolnok, a másik kettő: Ung, Bereg, Ugocsa, Szatmár és Szabolcs vármegyékre tartozik. Az újvári generalatusban 2 provinciai biztos van. Ezek alá 1—1 alprovincialis biztos van állítva. A dunántúli generalatust 1 főprovincialis biztos és a subcommissariusok (albiztosok) fogják igazgatni.

3—4—5. Az annonariákról (élelmezésről), valamint a hús elosztásáról, bőrök apró mundérra való fordításáról rendelkezik.

6. Az ország szekereit ne fordítsák magáncélokra.

7. A lakosság és a katonaság között tartsanak jó viszonyt.

8. A vármegyét ne terheljék költséges recrutázásokkal.

9. A gratuitus labor-hoz (ingyenes közmunkához) kiállítandó gyalogszereseknek élelmezéséről a commissariusok gondoskodjanak.

A hetedik rész a hadi törvénykönyv kiadásáról intézkedik. A Reglamentum Universale ezzel be is fejeződik, miután hét részben és hetvenhat pontban sorolja fel a szabályokat.²⁹ Ezek alapvető fontosságú részleteket tartalmaznak nemcsak a katonaság mindennapi életére, hanem a vármegyékkel és a lakossággal való viszonyra is. Kétségtelen, hogy katonai szempontból nagy fontosságú a Reglamentum Universale és a katonai törvénykönyv kiadása az ónodi országgyűlésen. Erre már előbb is sor kerülhetett volna és hiba, hogy csak a szabadságharc negyedik évében kerül sor az átfogó katonai szabályzat kiadására.

Szerkesztésénél különböző külföldi szabályzatok szolgálhattak mintául, elsősorban a császári hadsereg szabályzatai. Lipót uralkodása alatt többször adtak ki rendtartásokat a Magyarországon állomásozó császári sereg részére is, legutoljára 1698-ban. Ha ezt a Nagyszombatban kiadott szabályzatot összehasonlítjuk a Reglamentum Universaleval, akkor számos pontban találunk hasonlóságot, sőt egyezést, de sok az eltérés is. Igen sok szó esik ebben a szabályzatban a császári katonák által elkövetett visszaélésekről, amelyek ellen büntetéseket helyeznek kilátásba, ami persze nem segített a dolgon. Különösen

²⁹ OSZK. R. M. K. 1733.

részletezve vannak a *condescensió*val, a beszállásolással kapcsolatos ügyek, mert itt okozott legtöbb bajt a császári katonák visszaélése. Különös gondot fordít a szabályzat a katonák ellátására és arra, hogy lovaik és felszereléseik rendben legyenek, ezért elrendeli, hogy a fegyverzetet a generális cassából (közpénztárból) hozzák rendbe, a lovasok pedig azért kaptak magasabb stipendiumot (zsoldot), hogy a lovaikat patkoltatni tudják. A fizetési listákról szóló utasítások azt bizonyítják, hogy gyakran történhettek visszaélések, mert olyanoknak fizettek, akik nem voltak ténylegesen a seregben. A hadi biztosoknak meg volt hagyva, hogy gyakran látogassák a körzetükben a szállásokat és ha valami eltérést találhatnak, vagy panaszt hallanak, akkor ha katonáról van szó a parancsnoknak, ha a szállásadó házigazdáról, akkor a magistratusnak (előljárósnak) jelentsék. Pozsonyban Eszterházy Pál nádor elnöklete alatt bizottságot létesítettek, hogy a beszállásolást és a hadi adót illető kérdésekben a sérelmeket és a panaszokat ez a bizottság vizsgálja meg, s vagy azonnal elintézi, vagy felsőbb helyre tovább terjeszti. Évenként két generális mustra van (tehát épp úgy, mint a *Regulamentum* szerint). Az egyik, amikor kijönnek a szállásról, a másik amikor a táborozásból visszatérnek. Fellép a szabályzat az úgynevezett *passé-volante*ok (a zsold elszámolása céljából szemle idejére felfogadott átkatonák) ellen. Nem engedélyezi, hogy a tiszteket és a katonákat távollétük alatt is fizessék. Egyetlen tiszt vagy közkatonára ne távozzon el a táborból *passus* (útlevél) nélkül fél mérföldnél messzebb, az ellenséges határhoz közel pedig negyed mérföldnél messzebb, mert szökevénynek tekintik.

A hadi biztos feladatai közé tartozott a menetelő csapatok úti állomásait kijelölni a kapott utasítások szerint, ezt jelenteni a kerület legfőbb vezetőjének és közölni azt is, hogy a menetelő seregnek mennyi élelemre van szüksége. A szabályzatban még egyszer van szó a császári katonaság magyarországi kihágásairól, amelynek következtében a falusi lakosság a végső szükségbe jutott és képtelen a szolgáltatásokat és az adókat fizetni. Ezért megtiltották az önkényes fuvaroztatást, amely súlyos terhet jelentett a lakosoknak. Azonban a következő években is változatlanul sok panasz volt a *vecturáz*tatás (fuvaroztatás) miatt.

Végeredményben a császári szabályzat nagy része a *condescensió*val (beszállásolással) és a császári katonaság kihágásaival foglalkozik, így kevéssé lehetett a *Regulamentum Universale* alapja. Ennek ellenére ez a szabályzat, és méginkább a többi, részletesebb császári szabályzat hozzájárult a *Regulamentum* egyes pontjainak megszerkesztéséhez. Az 1698-as nagyszombati katonai rendtartáshoz képest a *Regulamentum* sokkal részletesebb, bővebb. Alaposabban határozza meg a tisztikar feladatait, jobban és érthetőbben szabályozza a sereg és a lakosság viszonyát. A császári szabályzat **szükszavúságának** okát

azonban talán abban kell keresnünk, hogy csak a magyarországi csapatokat érintő egyes kérdésekkel foglalkozott, s látszólagos szigorúsága mellett is teret engedett a legkülönbözőbb kihágásoknak.

Az ónodi országgyűlésen kiadott Regulamentumot elkészülte után a lőcsei Brewer nyomdában nyomtatták ki. Bercsényi igyekezett minél többet elkészíttetni. Először csak 70 példány elkészítését tervezték, de végül is kétezret nyomattak. Bercsényi titkára, Pongrácz András folytatott levelezést Alauda lőcsei főbíróval a Regulamentum ügyében.³⁰ 1707. őszére a regulamentumok már ki lettek nyomtatva. Minden példányt a fejedelem irt alá és pecsételtetett meg. Az egyes ezredek, helyőrségek, valamint a magasabb rendfokozatú tisztek kaptak 1—1 példányt. Murányba még 1708. szeptember 6-án is 734 Regulamentumot küldtek.³¹ A Regulamentummal egyidőben adták ki a katonai törvénykönyvet, az edictum militaret. A katonai törvénykönyv fogalmazását eredetileg a szécsényi országgyűlésre készítette el Ráday Pál.³² Szécsényben azonban nem került tárgyalásra és csak az ónodi országgyűlés iktatta törvénybe. Szövege kisebb módosításokkal lényegileg azonos a Ráday-féle fogalmazvánnyal. Az edictum 12 fejezetben tárgyalja az egyes katonai törvényeket. Az első fejezetben az ördöngösök, káromkodók, hamisan esküvők, a gyilkosok és a bajvivők, valamint a többi nagyobb bünt elkövetők megbüntetéséről van szó. A második fejezet általánosságban szabályozza a vitézlő rend magatartását. A harmadik fejezet a strázsálásról szól. A negyedik fejezet a tábor megindításának módját szabályozza. Az ötödik fejezet a szökevényekről intézkedik. A következő részek még további kérdésekre is kiterjednek. Intézkednek a kémekről, a gyűjtogatókról, a fegyverek rendben tartásáról, a mustráról, a hadbíró feladatairól. Ez a részletes edictum szabályozta a hadbírószági eljárás egyes részleteit. Hadbírák a kuruc seregben egyébként az edictum kiadása előtt is voltak. 1706 áprilisában már minden ezrednek és főkapitányságnak külön hadbírája volt. A hadbírószágok azután az Ónodon kiadott edictum alapján ítéleztek.

A Regulamentum és az edictum kiadása volt katonai szempontból a legnagyobb jelentőségű az ónodi országgyűlés határozatai közül. Ha előbb adják ki ezeket, nagyon elősegítették volna a kuruc hadsereg fegyvelmezetté válását, így a szabadságharc negyedik esztendejében elkésve jöttek. Túlbecsülni sem szabad azonban a Regulamentum jelentőségét, hiszen katonai edictumok és szabályzatok már a szabadságharc kezdetétől voltak. A regularizálásra a fejedelem már régeb-

³⁰ *Thaly Kálmán*: jelentése szab. kir. Lőcse városa levéltárának Rákóczi-kori okmányairól. Különös tekintettel a város 1709—1710-i ostromára. Századok. 1872. 591—593. o.

³¹ Törénelmi Tár. 1882. 571. o.

³² Ráday Pál iratai. Bp. 1955. I. k. 392—425. o.

ben is tett erőfeszítéseket. Ennek ellenére számos hiányosság maradt fenn és ezeket a Regulamentum sem volt képes megszüntetni. A ki-nyomtatott szabályzatok elosztása sem lehetett nagyon megszervezve, mert különben nem fordulhatott volna elő, hogy több száz példányt küldhettek Murányba több mint egy évvel a szabályzat kibocsátása után. Ez arra is mutat, hogy a Regulamentum széleskörű gyakorlati alkalmazására a kuruc tisztikar nem gondolt. Jelentősége azonban így is igen nagy és hozzájárult ahhoz, hogy a kuruc csapatok még közel négy évig tudták folytatni a küzdelmet Bécs ellen.